

Külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratokból (referátumok)

Az APC-csapda és a tudományos publikálás dilemmája négy kutatásintenzív amerikai intézmény példáján

Bubnó Katalin¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
bubno.katalin@oszk.hu

Cantrell, M. H., Caldwell, R., Mezick, J. A., Estill, M., Collister, L. B. (2026) „The system is obviously bonkers”: The APC trap and the bind of scholarly publishing across four research intensive institutions in the U.S., PLoS One, 21(7), e0351430.

A Melissa H. Cantrell és szerzőtársai által 2026-ban a PLOS ONE folyóiratban megjelent tanulmány azt mutatja be, hogyan viszonyulnak a kutatók a nyílt hozzáférésű (Open Access, OA) publikáláshoz kapcsolódó közlési díjakhoz, az úgynevezett APC-khez (Article Processing Charges). A cikk szerzői arra a kérdésre keresték a választ, hogy hogyan élnek meg a kutatók azt az elmentmondást, hogy bár támogatják a nyílt hozzáférést, ugyanakkor egyre problémásabbnak és fenntarthatatlanabbnak tartják az ehhez kapcsolódó költségeket.

A szerzők bevezetik az „APC Trap” (APC-csapda) fogalmát, amely a kutatók által átélt kognitív disszonanciát írja le. A kutatás négy amerikai kutatóegyetem oktatóinak és kutatóinak körében végzett kérdőíves felmérésre épült. A 322 válaszadó közül 154 adott részletes, szöveges választ a nyílt hozzáférésű publikálással kapcsolatos kérdésekre. A cikk szerzői nyolc olyan visszatérő motívumot azonosítottak, amelyek együtt alkotják az APC-csapda jelenségét.

A tanulmány egyik legfontosabb megállapítása, hogy még a viszonylag jól finanszírozott, elit intézményekben dolgozó kutatók is komoly feszültséget élnek át az APC-rendszer miatt. Egyrészt szakmai és intézményi elvárások ösztönzik őket arra, hogy nyílt hozzáférésű folyóiratokban publikáljanak, mivel ez növeli a kutatások láthatóságát, megfelel a fenntartói követelményeknek, és hozzájárul a tudományos előmenetelhez. Ugyanakkor túlzottnak, igazságtalannak és átláthatatlannak tartják a közlési díjakat.

Az azonosított nyolc visszatérő motívum:

- pénzügyi aggodalom (arra vonatkozóan, hogy még a támogatásokkal rendelkező kutatók is jelentős teherként érzékelik az egyre növekvő publikációs költségeket);
- méltányossági és esélyegyenlőségi probléma (az APC-k a tehetősebb intézmények és kutatók javára torzítják a tudományos kommunikációt);
- az úgynevezett észszerűségi vagy lélektani küszöb (bár a kutatók megértik a kiadói munka költségeit, de a több ezer dolláros APC-ket indokolatlannak vélik, ezért nevezték így azt a pontot, amely felett már elfogadhatatlannak tartják a díjakat);
- az APC-k korlátozzák a kutatók publikációs döntéseit (előfordul, hogy nem a tudományos szempontból legmegfelelőbb folyóiratot választják, hanem azt, amelynek költségeit képesek finanszírozni);
- a szakmai kötelezettségérzet (sokan úgy érzik, hogy a karrierépítés, a pályázati sikeresség vagy az intézményi elvárások miatt nincs valódi választási lehetőségük);
- a kutatási támogatások gyakran nem fedezik megfelelően a publikációs költségeket (a cikkeket gyakran akkor nyújtják be, amikor a kutatási projekt finanszírozása már lezárult, így a támogatási források nem használhatók fel az APC-k kifizetésére, így sok esetben más kutatási céloktól kell elvonni a forrásokat);

- az akadémiai munka és a kiadói profit közötti feszültség (többen igazságtalannak nevezték a rendszert, amelyben a tudományos közösség termeli meg az értéket, de a pénzügyi haszon nagy része a kiadónál jelenik meg, hiszen a cikkek megírását, a szakmai lektorálást és gyakran a szerkesztői munkát is lényegében ingyen végzik, miközben a kiadók jelentős összegeket kérnek a publikálásért);
- a minőséggel és tudományos színvonallal kapcsolatos aggodalom (a kutatók attól is tartanak, hogy a „fizess a publikálásért” logika rossz ösztönzőket teremthet, és a kiadók érdekeltté válhatnak minél több cikk elfogadásában, vagy a magas APC-k elsősorban a rangos folyóiratok presztízsét tükrözik, nem pedig a tényleges publikációs költségeket).

A szerzők végkövetkeztetése szerint az APC-alapú nyílt hozzáférési modell nemcsak a kevesebb forrással rendelkező kutatók számára problémás, hanem valójában azok számára is, akik a rendszer legnagyobb haszonélvezőinek számítanak. Az APC-csapda lényege, hogy a kutatók ugyan támogatják a tudomány nyíltságát, de érzik a jelenlegi finanszírozási modell igazságtalanságát. A tanulmány szerint ez arra utal, hogy a jelenlegi APC-rendszer hosszú távon nehezen lesz fenntartható, és szükség van olyan alternatív publikációs modellekre, amelyek egyszerre biztosítják a nyílt hozzáférést és csökkentik a szerzőkre háruló pénzügyi terheket.

A nemzeti könyvtárak weboldalainak akadálymentessége

Ormándy Marcell Ottó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
ormandy.marcell@oszk.hu

Nso-Mangue, P., Luján-Mora, S. (2026) *Global web accessibility assessment of national libraries' websites: A 2025 snapshot*, Journal of Librarianship and Information Science. <https://doi.org/10.1177/09610006261468030>

A World Wide Web Konzorcium 1999 óta fejleszti a weboldalak akadálymentesítését segítő WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) útmutatóját. Az útmutató háromszintű (A, AA és AAA), egyre nagyobb követelményeket támasztó megfelelést definiál. A megfelelést elemző eszközök megkülönböztetik a megfelelési hibákat, problémákat és figyelmeztetéseket. A jelen kutatás a világ nemzeti könyvtárainak WCAG-státuszát vizsgálja, azaz azt, hogy a nemzeti könyvtárak weboldalai mekkora mértékben felelnek meg az ENSZ által is előírt akadálymentesítési követelményeknek.¹ A felmérést 2025 szeptemberében végezték. Az adatelemzés után a Wikipédia között rögzítették az egyes könyvtárak adatlapján a kapott értékeket, ami további szemantikus felhasználást tesz lehetővé.

A világ országaiból csupán 110 olyan nemzeti könyvtárt azonosítottak, amelyeknek működő weboldala van. Ezekből a Pope Tech nevű weboldalelemző segítségével 73 könyvtár weboldalát tudták megvizsgálni: 11-et Afrikából, 12-t az amerikai kontinensről, 19-et Ázsiából, 29-et Európából (köztük a magyar nemzeti könyvtárat) és 2-t Óceániából. Összesen 46 584 weboldalt vizsgáltak meg a WCAG 2.2 előírásait figyelembe véve, ezekkel kapcsolatban több mint másfél millió hibát és 1,8 millió figyelmeztetést rögzítettek. Az adatokat a Tableau Public adatvizualizációs elemzőeszközzel dolgozták fel.

A vizsgált oldalak hibaszámairól azt állapították meg, hogy ugyan a weboldalakon sok hiba található, a könyvtárak felében a weboldalankénti hibák száma 14, a figyelmeztetések száma 9,7 alatt volt. A leggyakoribb hibák az üres hivatkozások, hiányzó űrlapfeliratok, hiányzó alternatív szövegek és üres gombok. Ezek a hibák megsértik a WCAG négy alapelvét, amelyek: észlelhetőség, működtethetőség, érthetőség és robusztusság.

A szerzők által hivatkozott, a legfelkeresettebb egymillió weboldalt megvizsgáló WebAIM² kutatás alapján elmondható, hogy a nemzeti könyvtárak weboldalai ugyanazokkal a leggyakoribb hibákkal rendelkeznek, mint a legtöbb weboldal. További gyakori hiányosság volt a helytelen kontraszt használata (azaz a betűszín és a mögötte megjelenő elemek színe közötti eltérés), ami a látássérült emberek számára megnehezíti az olvasást, bár ez is túlnyomóan gyakori hiba a WebAIM szerint. Pozitívként megállapítják, hogy a nemzeti könyvtárak weboldalainak többsége elegendő mennyiségű ARIA-elemet használ, amelyeket elsődlegesen olyan akadálymentesítési eszközök tudnak felhasználni, mint a felolvasók és a Braille-kijelzők.

A kutatók a kapott tesztpontszámokat rögzítették az egyes nemzeti könyvtárhoz tartozó Wikidata-adatponthoz. A Wikidata-toknál a tesztpontszámot az eddig meglévő RDF-tulajdonságok segítségével vették fel (1. ábra); szerintük a jövőben specifikus állításokat is lehetne készíteni a könnyebb adatfelvétel érdekében, viszont ez kívül esett a kutatás keretein. Ezek az adatok a Wikidata segítségével szemantikus környezetben felhasználhatóvá válnak, amely megkönnyíti a vizsgált weboldalak hosszú távú (gépi vagy kézi) elemzését, illetve felhívja a figyelmet a fogyatékkal élő emberek által megélt hiányosságokra a weben. A kutatók ennek példájára összevetették a könyvtárak tesztpontszámát az adott országok emberi fejlettségi indexével (human development index). A szerzők hangsúlyozzák, hogy a nemzeti könyvtárak kiemelt szerepet töltenek be a tudáshoz való hozzáférés biztosításában, ezért ugyancsak kiemelt feladatuk a WCAG előírásainak teljes végrehajtása.

leíró tulajdonság	webes akadálymentesítés ...	→ 3 hivatkozás
tesztpontszám	7,2	
időpont	szeptember 2025	
értékelői álláspont	Automated Accessibility Score	
pontszámítás módszere	számítógépes program	
eleget tesz ennek	WCAG 2.2 *'kw'	
forrás URL-je	https://www.w3.org/TR/WCAG22	
forrás URL-je	https://wave.webaim.org/	
forrás URL-je	https://doi.org/10.17632/2rpn9whwct.1	

1. ábra: Az Országos Széchényi Könyvtár akadálymentesítési értéke a Wikidata-között. (Forrás: <https://www.wikidata.org/wiki/Q1063819>)

Jegyzetek

¹ A Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) közül a 10. Egyenlőtlenségek csökkentése cél tartalmazza az előírásokat. Magyarországon a WCAG akadálymentességi követelményeit a közsférabeli szervezetek (így a nemzeti könyvtár) számára a 2018. évi LXXV. törvény, gazdasági szereplők számára pedig a 2022. évi XVII. törvény írja elő.

² <https://webaim.org/projects/million/>

A mesterséges intelligencia (AI) alkalmazása az olvasói kérdések strukturált lekérdezésekké alakítására az OPAC-ban

Dancs Szabolcs¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
dancs.szabolcs@oszk.hu

Grman, J. (2025) Použitie AI na prevod otázky čitateľa na štruktúrované vyhľadávanie v OPAC. In: Albert, T. (szerk.) Budúcnosť knižnic: umelá inteligencia a inovácie na ceste od vízií k praxi, p. 57–66. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Banská Bystrica. ISBN 9788082270375

A szerző azt vizsgálja, hogy a használók által feltett kérdések hogyan formálhatók át a nagy nyelvi modellek segítségével jól strukturált keresésekké. Az eljárás során az alkalmazott AI-eszköz a – gyakorta nem világosan megfogalmazott – használói kérdéseket elemzi, majd a megfelelő kulcsszavak azonosítását követően a katalógusban közvetlen futtatható strukturált kereső-

kérdéssé alakítja. Az AI emellett segít az adatok javításában, szövegösszefoglalók készítésében és kulcsszavak generálásában. Kutatások folynak továbbá a források mélyebb analizésén („megértésén”) alapuló szemantikus keresés területén is. A cikk a szlovákiai SVOP cég ilyen irányú kísérletezéseinek eredményeit foglalja össze.

A természetes nyelven (nem formálisan) megfogalmazott keresőkérdések formális lekérdezésekké alakítását szolgálják a névenitítés-felismerési technológiák. A kulcsszavak kinyerését és elemzését olyan algoritmusok szolgálják, mint a TF-IDF (Term Frequency-Inverse Document Frequency), illetve a BERT- vagy GPT-típusú fejlett nyelvi modellek. A források nyelvének azonosítását olyan algoritmusok teszik lehetővé, mint például a FastText, az időre vonatkozó információét pedig a dátumok formátumát és kontextusát felismerni képes neurális hálózatok.

A bibliográfiai leírások tekintetében az AI jól alkalmazható a helyesírási hibák, különböző inkonzisztenciák, helytelenül rögzített ISBN- vagy ISSN-számok korrigálására. A GPT- és BERT-típusú nyelvi modellek emellett segíthetnek a duplumszűrésben, ami a közös katalógusok (így például a szlovák infogate.sk) esetében kulcsfontosságú kérdés. További lehetőség az adatok automatikus standardizálása és/vagy kiegészítése egy mintakatalógus vagy egy statisztikai alapú mintafelismerés alapján.

Az egyszerű megfeleltetéseken alapuló, kulcsszavas keresés messze túlmutat a szemantikus keresés, amely az információforrások tartalmának tényleges jelentését veszi alapul. Ezen a területen kulcsfontosságúak az ún. „sentence-transformers” transzformátor alapú mesterségesintelligencia-modellek (pl. BERT, RoBERTa, Sentence-BERT). További alapvető technológia az olyan klaszterező algoritmusok alkalmazása, mint például a K-means, amely szemantikus ismérveik alapján rendezi előre definiált csoportokba a forrásokat a „sentence-transformers” segítségével létrehozott vektoros reprezentációik alapján.

A fenti technológiák könyvtárirendszer-környezetben (BIBLIB, INFGATE) való tesztelése alapján a szerző arra a következtetésre jutott, hogy az AI-eszközök integrációja nemcsak a jobb (relevánsabb) találatokban mutatkozik meg, hanem a könyvtárosok és információs szakemberek munkájának hatékonyságát is nagyban növeli.

Archív gyűjtemények az „első használók” számára? Kérdőívek használata az archivális szolgáltatásokra vonatkozó közvélekedés felmérésére

Sirató Ildikó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár
sirato.ildiko@oszk.hu

Brown, N., Roeschley, A. (2026) *Archival collections for the people? Using survey experiments to understand public opinions regarding archival services*, Reference Services Review, 54(2), p. 121–138. <https://doi.org/10.1108/RSR-08-2025-0062>

A University of North Texas, Denton Információtudományi Tanszékének (Department of Information Science, University of North Texas, Denton, Texas, USA) munkatársai dolgozatuk céljául azt jelölték meg, hogy a speciális gyűjtemények és archívumok dolgozóit-kutatóit tájékoztassa annak a kevésbé vizsgált felhasználói csoportnak az érdeklődési köréről és igényeiről, akik korábban nem használták ezeket a gyűjteményeket. A felmérés eredményeit arra használják, hogy felmutassák a közösségi értékeket és a nagyközönség elvárásait az archívumok elérésével, a mérési adatokkal és a kulturálisan érzékeny dokumentumokkal kapcsolatban. A vizsgálat az archiválási gyakorlatra vonatkozó egyesült államokbeli közvélekedést (N 5 800) két randomizált kérdésblokk köré csoportosítva minősítette: először az erőforrás- és költséghatékonyságra, másodszor pedig az archivált, megőrzött örökséghez fűződő viszonyra fókuszált.

Az eredmények azt mutatják, hogy a közvélemény erősen preferálja a kulturális örökség védelmét az üzleti szempontokkal szemben, továbbá, hogy a közönség nagy érdeklődést mutat az archivumi tájékoztatás iránt – amennyiben módja van hozzáfélni. Mivel annak ellenére, hogy a közelmúltbeli paradigmaváltások során az archivális intézményeket megnyitották,

elérhetővé tették, igen kevés kutatás irányult azokra a felhasználókra, akik még nem kerültek közel a gyűjteményekhez. Annak érdekében, hogy az archivális intézmények valóban bevonhassák és kiszolgálhassák a közönséget-közösséget, a munkatársaknak és kutatóknak meg kell ismerniük a közösség tagjainak a gyűjteményekkel és az archivisták munkájával kapcsolatos véleményét. A jelen felmérés ugyan nem nyújt részletes és árnyalt áttekintést az egyes felhasználói csoportok igényeiről és tapasztalatairól, ám összegzi a korábban publikált tanulmányok kvalitatív eredményeit az archívumok hasznosságát és felhasználási lehetőségeit illetően, és új utakat nyit a további kutatások számára.

Az archiválás intézményeit történeti kontextusban elemző fejezet szerint az archívumok előtérbe helyezték a hivatalos, a gyarmatosító és a befolyással bíró társadalmi csoportokat, gyakran marginalizálva az őslakosok és a helyi közösség hangjait. A nyugati gyakorlat a szöveges feljegyzéseket részesítette előnyben, elhanyagolva az oral history örökséget, a story telling közösségi rítusait és a kulturális képközléshez elengedhetetlen materiális, tárgyi emlékeket. A legkorszerűbb archívumok a közösségi részvételre, valamint a mindennapi élet dokumentálására helyezik a fókuszot. A gyűjtemények munkatársai ma már inkább támogató, segítő szerepet töltenek be, ösztönzést adnak a gyűjtemények közösség általi birtokba vételéhez és a társadalmi együttműködéshez. Ezzel hozzájárulnak az archívumok nagy kihívást jelentő dekolonializációjához, a kulturális szuverenitás és protokollok tiszteletben tartásához is. Ugyanakkor továbbra is fennállhat az ellentét a hozzáférés teljes szabadságának biztosítása és a dokumentumok nyilvánosságának a tartalom vagy a közösségi jogok alapján történő részleges korlátozása között. Emiatt van szükség a közvélemény empirikus kutatására és a különböző felhasználói csoportok definiálására, s a jelen trendeknek megfelelően a kulturálisan érzékeny feldolgozás biztosítása, valamint a közösségi részvétel lehetőségeinek bővítése kulcsfontosságú az etikus és inkluzív gyűjteménykezelés fejlesztése szempontjából. A gyűjtemények munkatársainak a közösségi döntéshozatali folyamatokban is részük, felelősségük van, s ott kell szakmai (örökségvédelmi, állományvédelmi, az elérhetőség biztosítását érintő stb.) álláspontjukat képviselni.

A változó feltétel- és keretrendszerek, paradigmák között emiatt fontos, hogy az empirikus kutatás ne csak a korábban is ismert szakterületi nézőpontokra, az archívumok munkatársainak és kutatóinak véleményére koncentráljon (az Egyesült Államokban ilyen levéltári felmérések 1949 óta folynak), hanem vegye figyelembe a célközönség, az információk végfelhasználóinak igényeit és véleményét is. Az archiválási tevékenységgel kapcsolatos, a részvételi hajlandóságra vonatkozó felmérések eredményei azt mutatják, hogy az iránt jelentős érdeklődés mutatkozik. Sokan hajlandóak volnának megosztani családi fotóikat, még akkor is, ha az eredetieket nem kapnák vissza. Az archívumoknak e téren is etikai felelősségük van. A kulturális örökség feltérképezése és megóvása terén a közösségi gyűjtési és digitalizációs projektek fejlesztése a bizalom erősítésével lehet eredményes, s ez egyúttal a hozzáférés demokratizálását is elősegíti.

A kutatás főbb eredményeit a következőkben foglalhatjuk össze: 1. a nagyközönség túlnyomó többséggel preferálja, hogy az archivális intézmények több erőforrást fordítsanak az (írott és tárgyi) kulturális örökség megőrzésére és feldolgozására, semmint a gazdasági és adminisztratív dokumentumokéra; ez igazolja a kulturális emlék és örökség megőrzésének társadalmi értékét; 2. magas a hajlandóság a közvéleményben a gyűjtéssel és feldolgozással (digitalizálással) kapcsolatos közösségi részvételre (még az eredeti tárgyak és dokumentumok följánlása révén is, bár természetesen leginkább a 'postcustodial'-eljárások előnyben részesítésével – amikor az eredeti tárgyat, dokumentumot a magánszemélyek visszakapják, s a digitalizált másolatok kerülnek közgyűjteménybe); 3. hangsúlyt kapott, hogy növelni kell az archivális intézmények és szolgáltatásaik ismertségét és nyitottságát, s ezáltal a korábban zárt és elfogultságoktól sem mentes gyűjtési gyakorlatok és az elérhetőségi korlátozások megszüntetését a felhasználók körének szélesítésével (a hátrányos helyzetű csoportok bevonásával); 4. az előzőhöz kapcsolódva: az archívumoknak etikai és jogi felelőssége van a kulturálisan érzékeny anyagok kezelésében – a közérdek, az inklúzió, a dekolonializáció kereteinek, korlátainak tágításában; 5. az empirikus vizsgálatok eredményei támogatják a közösségközpontú és részvételi archiválási gyakorlatokat, melyek indokolják a közösségi kapcsolatokba, a digitalizációba, a befogadó munkamenedzerekbe és az elérhetőség bővítésébe történő befektetéseket a sokszínű közösségek igényei szerinti szolgáltatások fejlesztése érdekében. Mindezen eredmények fontosak az archiválási gyakorlatoknak a közértékekkel való összehangolása, az akadálymentesség biztosítása, az inkluzív, közösségközpontú megközelítés előmozdítása szempontjából.

A tanulmány megoszt néhány jó gyakorlati példát is a fenti célok elérésének biztosításához. Köztük például: felhasználóbarát útmutatók és közösségi anyagok fejlesztése nem akadémiai közönség számára. Együttműködés iskolákkal, könyvtárakkal és közösségi központokkal, workshopok vagy előadások az archívumok használatáról. Konzultációk a közösségi képviselőkkel a beszerzés, gyarapítás, leírás, feldolgozás és hozzáférés megoldásaira vonatkozó döntések kapcsán. Érzékeny anyagok digitalizálása vagy megjelenítése előtt a releváns közösségi vezetőktől való információszerzés, kilépési vagy korlátozott hozzáférési

lehetőségek elérhetővé tétele mellett. A fejlesztések hatásának mérése és azok kommunikálása, mivel a közösségi munka értékének bemutatása segít finanszírozást és intézményi támogatást biztosítani, valamint biztosítja a nyilvános elszámoltathatóságot. A felmérések, visszajelzési űrlapok és részvételi mutatók alkalmazása a közösségi hatékonyság felmérésére. Adatok és sikertörténetek megosztása, jelentések és beszámolók a közönség széles körű tájékoztatására.

A tanulmány által bemutatott kutatás az amerikai intézményekre korlátozódik, a hozzáférést és a nyelvi korlátokat illető esetleges elfogultságokkal. A jövőbeli folytatásnak tovább kell kutatni és elemezni az archív dokumentumok használóinak tudatosságát, a minőségi hozzáférhetővé tétel szélesebb demográfiai elkötelezettségét. Azonban már a közvélemény és a közfelelősség mérésének eddigi eredményei is a közösségközpontú gyakorlatok erős támogatottságát igazolják, és megerősítik az archivális intézmények szerepét a civil kulturális infrastruktúrában.

Digitális írástudás az afrikai köz- és tudományos könyvtárakban

Sirató Ildikó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár
sirato.ildiko@oszk.hu

Adewojo, A. A. (2026) *Digital literacy in African public and academic libraries: A systematic review of capacity-building initiatives and competency frameworks (2010–2025)*, Digital Library Perspectives, (preprint), p. 1–22. <https://doi.org/10.1108/DLP-09-2025-0136>

A nigériai kutató cikke betekintést nyújt a nyugat-afrikai közgyűjteményi intézményrendszer digitalizációs stratégiájába és a könyvtári gyűjtemények jelenlegi helyzetébe.

A szerző megállapítása szerint az afrikai régiók közötti tartós digitális szakadék aláássa az oktatási, gazdasági és civil szférákban elért eredmények tartósságát. A köz- és tudományos könyvtáraknak a digitális írástudást fejlesztő kezdeményezésekkel és programokkal van lehetőségük csökkenteni az egyenlőtlenségeket. A tanulmány célja, hogy első ízben szisztematikusan áttekintse az afrikai könyvtárakban 2010 és 2025 között bevezetett kapacitásépítő programokat és kompetencia-kereteket. A szerző kritikai összefoglalását adja a kezdeményezéseknek, azok feltárt akadályainak és egy stratégiai keretrendszer szükségességét hangsúlyozza. Irányelveket és gyakorlati ajánlásokat fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy miképpen épülhetnek be a könyvtárak a nemzeti digitális befogadási stratégiákba, valamint rámutat a speciális, afrikai központú kompetencia-keretrendszerek fejlesztésének fontosságára.

A könyvtárak sok programot kínáltak a dolgozók számára (workshopok, online modulok, mentorálás, ösztöndíjak) és a felhasználóknak (formális tanfolyamok, eseti problémamegoldási folyamatok, tantervi integráció). Az infrastrukturális beruházások, az ágazatok közötti partnerségi megállapodások és erőforrás-megosztás növelte a digitális kapacitást, ám a vizsgált 84 (eset)tanulmánynak, beszámolónak mindössze a 37%-a hivatkozott formális (például az IFLA, a UNESCO vagy a DigComp által közzétett, főképp az akadémiai szférára szabott) keretrendszerekre, stratégiákra, például az IFLA, a UNESCO vagy a DigComp által közzétett, főképp az akadémiai szférára szabott, és csak kisebb mértékben (12%) a regionális sajátosságokra adaptált ajánlásokra. A tudományos könyvtárak a magasabb szintű kutatóorientált (pl. tartalomszolgáltatásra, tananyagfejlesztésre vonatkozó) kompetenciák fontosságát hangsúlyozták, míg a közkönyvtárak az alapvető e-készségekre és a közösségi kapcsolatépítésre, együttműködésekre összpontosítottak. Az afrikai kultúrákban a tartós kihívások közé tartozik az áramellátás és az internet-szolgáltatás bizonytalansága, a közép- vagy hosszabb távú központi finanszírozás elégtelensége és hiányzó stratégiai háttere, továbbá a tervezésben egyelőre gyengén érvényesülő fenntarthatósági szempontok, ugyanakkor a munkatársakkal szembeni bizalom és a felhasználói elkötelezettség jelentős javulást mutatott a vizsgált periódusban. A felmérések többsége Dél-Afrikára, Nigériára és Kenyára vonatkozik, jelentős hiányosságok vannak azonban Közép-Afrikában és a frankofón régiókban, ; továbbá a vidéki, a marginalizált felhasználói csoportokra, vagy a kulturális és területi perifériákra vonatkozó adatok is alulreprezentáltak.

A tanulmányban bemutatott kapacitásépítő kezdeményezések hat fő típusa: a személyzeti képzés, a felhasználóképzés, az infrastruktúra-fejlesztés, a partneri kapcsolatok létesítése, a szakpolitikai képviselőt erősítése és a mentorálás. A munkatársak képzése főként workshopokból, online modulokból és mentorálásból állt, s ezek akár 35%-kal is javították az IKT-készségeket. A digitális írástudási programok eredményei közé tartozik a digitális kompetenciák 47%-os javulása (rövid távon), valamint a felhasználói elkötelezettség növekedése. Az infrastruktúra-problémák és kihívások, mint a megbízhatatlan áram (87%) és az internet (79%), akadályozzák a fenntarthatósági szempontok érvényesítését. A finanszírozás gyakran csak rövid távon biztosított, így a programok támogatása sajnálatosan hamar megszűnhet. A vizsgált országokban a közfinanszírozás többnyire támogatási alapú (82%), míg a tudományos könyvtárak programjai intézményi költségvetésből (56%) működnek.

A szerző által feldolgozott legtöbb kutatás leíró, hiányoznak a longitudinális és a gazdasági hátteret is tekintetbe vevő értékelések. A dolgozat konklúziói többek között: helyi feltételrendszerhez igazított, Afrika-központú stratégiákra van szükség mind a szakmai programok kulturális beágyazottságának, mind a fenntarthatósági szempontoknak (pl. a napenergia használata) a szem előtt tartásával. A digitálisírástudás-stratégiának a beágyazása a nemzeti politikákba és költségvetésekbe szintén növelni fogja a fenntarthatóságot. A szektorok közötti partnerségek szintén létfontosságúak, továbbá a kutatóknak és programkészítő szakembereknek a vidéki, marginalizált populációkra kell koncentrálniuk, és validált, kulturálisan releváns keretrendszereket kell kidolgozniuk, hogy a digitális írástudásra vonatkozó kezdeményezések támogassák a 4., 5., 8/9., 10/16. és 17. fenntartható fejlődési célokat (Sustainable Development Goals = SDG)¹, és összhangban legyenek a 2063-as és STISA-2024-es Agenda-Programokkal². A rezidens infrastruktúrába és a hosszú távú stratégiákba történő anyagi és szellemi befektetés elengedhetetlen az inkluzív digitális növekedéshez. A kormányoknak és a finanszírozóknak prioritást kell adniuk a digitálisírástudás-programok számára a vidéki szélessávú szolgáltatások fejlesztése terén, az intézmények napenergia-alapú működtetésében és a hosszú távú tervezés feltételrendszereinek biztosításában. A könyvtári szövetségeknek közösen kell létrehozniuk a helyi eszköztárakat és képviselniük a programok szakpolitikai befogadását. A könyvtárvezetőknek és a könyvtártudományt és könyvtárpedagógiát oktatóknak pedig be kell építeniük a digitális írástudást a stratégiákba és tantervekbe.

Jegyzetek

¹ Az Egyesült Nemzetek Szervezete által elfogadott, 17 globális célkitűzésből álló csomagról itt lehet bővebben olvasni: https://unis.unvienna.org/unis/hu/topics/sustainable_development_goals.html (utolsó elérés: 2026. 07. 09.).

² A 2014 júniusában az Afrikai Unió állam- és kormányfői csúcstalálkozóján elfogadott „Tudományos, technológiai és innovációs stratégia Afrikáért” (Science, Technology and Innovation Strategy for Africa – STISA-2024) a hosszú távú AU Agenda 2063 program része. Bővebben: https://au.int/sites/default/files/documents/38756-doc-stisa_science_tech_innovation_strategy.pdf (utolsó elérés: 2026. 07. 09.).